

Arkæologisk Forum

Nr.41
2019

Leder	Redaktionen	1
	Grønnere udgravninger?	
Artikel	Felix Riede*	3
	Fra stenalderen til plastikalderen – palæomiljøhumanistiske perspektiver på arkæologiens forhold til klimaændringer	
Theory	Anna Severine Beck, Mads Dengsø Jessen, Fredrik Fahlander, Gavin Murray Lucas, Ingrid Fuglestvedt & Vesa-Pekka Herva	14
	Will there be a next Nordic TAG? Reflections on theoretical archaeology in the Nordic countries today	
Metode	Jeppe Færch-Jensen*	25
	3D-scanning af skibstømmer. Teknologisk avancement i rumlig registrering	
Debat	Thomas Grane	33
	Dansen om E-ressourcerne. Hvordan får museumsverdenen en tidssvarende adgang til elektroniske forskningsartikler?	
Artikel	Amalie Donsbjerg*	37
	Tid til forandring? Status på arkæologiske udskillelser, 2008-2018	

*Fagfællebedømt artikel

* Peer reviewed Paper

Dansen om E-ressourcerne

Howdan får museumsverdenen en tidssvarende adgang til elektroniske forskningsartikler?

Når talen falder på forskning i museumsverdenen, mødes forskeren særligt af én udfordring, og det er adgang til online tidsskrifter. På grund af dyre licenser halter museumsverdenen bag efter universiteterne, når det kommer til adgang til ny viden, som i højere og højere grad er at finde i elektroniske artikler. Men hvordan kan de statslige og stats- anerkendte museer imødegå dette og opnå en hurtig og tidssvarende adgang til E-ressourcer?

Ublu priser, eller en nødvendig udgift?

Den økonomiske udfordring, som E-ressourcerne repræsenterer, og som er rammen for problemet, blev beskrevet i to artikler i Magisterbladet i foråret 2019. I den ene artikel beskrives udviklingen mere overordnet (Meyer 2019a), mens den anden fokuserer på det danske marked og de efterhånden voldsomme udgifter, der følger (Meyer 2019b). Heri forklares, hvordan nogle få forlag sidder på hovedparten af indtægterne (heriblandt Elsevier, som i 2018 modtog over 68 mio. kr. i betaling for onlineadgang til tidsskrifter). Problemet er frem for alt, at de offentlige institutioner, som betaler for adgangen, også bliver nødt til at betale for Open Access, da målet er, at al offentlig betalt forskning skal være tilgængelig for alle. Dette skaber en absurd situation, hvor man kommer til at betale dobbelt i form af både abonnement og frigivelse af enkelte artikler, såkaldt "double dipping" ifølge Kira Stine Hansen, vice-direktør på Det Kongelige Bibliotek. E-abonnementspriserne er over en årrække årligt steget mere end den generelle inflation, og er simpelthen ved at nå et leje, hvor selv de store forskningsinstitutioner i Danmark kvier sig for at være med. De er dog endnu ikke gået så langt, at de faktisk har trukket sig. I Sverige og Tyskland har man ikke kunnet blive enige med Elsevier om en ny abonnementsmodel, så i de lande har man ikke længere adgang til Elseviers tidsskrifter. Som afslutning på den anden artikel bringer Meyer et interview med en uafhængig forsker, Eva Nielsen, som illustrerer, hvordan den manglende adgang rammer i praksis. Eva Nielsen forsker privat i økonomisk historie, og har derfor brug for at holde sig ajour på sit forskningsfelt. Desværre er det simpelthen ikke muligt for hende at skaffe sig online adgang, da prisen er så høj. Men bortset fra at man kan fyldes af eventyrlig forargelse

over de store summer, vi som stat bruger på adgangen til E-ressourcer, hvad betyder det så for museumsverdenen? Ja, det betyder kort og godt, at museumsforskere (som tilfældet er for Eva Nielsen) ikke har fornuftig elektronisk adgang til tidsskriftartikler, på trods af at man rent faktisk bidrager med artikler til samme online-tidsskrifter.

Interessant nok afledte de to artikler et enkelt debat-indlæg i Magisterbladet nr. 5 af Jørgen Burchardt (2019), som præsenterede sig selv som mangeårig forsker på Kulturministeriets institutioner. Han er desuden forfatter til flere mindre bøger om tidsskrifter, Open Access og museumsverdenen. Burchardt er ikke imponeret over argumenterne i Meyers anden artikel. Han kritiserer særligt fremstillingen af, at den uafhængige forsker ikke skulle have adgang til E-ressourcer. Efter mange år på forskningsinstitutioner under Kulturministeriet og uden onlineadgang til artikler har Burchardt ikke haft problemer. Hans løsning er at tage hen på et universitetsbibliotek eller bestille artiklerne via det Kongelige Bibliotek. Endvidere er han meget lidt begejstret for statens ønske om Open Access, da han mener, at det er unødvendigt, og at det i øvrigt fører til tidsskrifter af dårligere kvalitet. Desuden er det ikke noget, som forskerne selv ønsker. Hvis Jørgen Burchardts navn virker bekendt, kan det skyldes, at han som gæsteskrubent skrev en artikel i 2011 til Arkæologisk Forum om netop spørgsmålet om arkæologiens udfordringer i forskning og forskningsformidling (Burchardt 2011). På det tidspunkt var blandt andet BFI-systemet (Den bibliometriske Forskningsindikator) i sin vorden, hvor forskningsartikler tildeles point normalt i niveau 1 og 2, og som for universiteterne

samtidig er indtægtsskabende. I 2011 spåede Burchardt, at dette kunne få væsentlig indflydelse på museumsforskningen også, da der ville opstå et krav om, at forskningen bliver publiceret i de rette tidsskrifter. Et andet problem, som Burchardt forudså, var kravet om Open Access, som Burchardt allerede dengang talte imod. BFI-systemet har endnu ikke for alvor meldt sit indtog i museumsverdenen på den måde, at de skal generere indtægter for institutioner som Nationalmuseet, og intet peger da på, at det er på vej heller. Niveau-listerne vil dog fremadrettet til en vis grad blive brugt som guideline for Nationalmuseets forskere, når de skal finde passende publiceringskilder. Det er dog slet ikke umuligt, at netop dette redskab i fremtiden vil få en øget betydning også inden for museumsverdenen, da pointtælling på overfladen kan synes at give en nem måde at kontrollere forskningsoutput på. I så fald vil det formodentlig automatisk skabe et øget behov for den forjættede onlineadgang. Hvad angår Open Access, er der ikke bare i Danmark men i hele EU et krav om, at offentlig forskning skal være tilgængelig for alle. Selv om Burchardt ser det som et onde, der skaber dårlige tidsskrifter, er flere kanaler, både nationalt og internationalt, gået over til Open Access. Det gælder blandt andet, KUML og Danish Journal of Archaeology i Danmark og de tyske tidsskrifter Germania og Bericht der Römisch-Germanischen Kommission for blot at nævne nogle enkelte.

Manglende adgang er konkurrenceforvridende

På trods af Jørgen Burchardts indvendinger, så er det overordnede billede, at det *er* et problem for museumsfolk rundt om i landet, at de ikke har en fornuftig og tidssvarende adgang til E-ressourcer. Men hvorfor er det så vigtigt? I følge de museumsinspektører, forskningsansatte og ledere, som jeg har talt med, handler det i høj grad om, at man skal have hurtig adgang til artikler, når man arbejder. Det er nødvendigt for at udføre rationel og effektiv forskning, som en forsker udtrykte det. Den typiske situation er, at forskeren for at komme videre i sit arbejde skal slå noget op i en artikel for at tjekke en henvisning, som så leder til den næste artikel osv. Har man ikke adgangen, bryder det arbejdsrytmen, og der opstår huller, som man skal sørge for at få dækket på et andet tidspunkt, og vel at mærke ikke et tidspunkt, man kan være sikker på, kommer i nær fremtid. Men er det ikke bare, fordi man er blevet forvænt i disse onlinetider, sådan som Burchardt

antyder? Tidligere skulle man jo også skaffe litteraturen fra biblioteket, og man måtte vente flere dage på at bøgerne dukkede op. Pointen er blot, at hvor universitetsforskere ikke længere behøver at vente, men har oplysningerne med det samme, så skal museumsforskere vente! Og naturligvis har både forskere på Nationalmuseet og på lokalmuseerne et stærkt ønske om at arbejde under samme vilkår som forskere på universiteterne. Der er også tale om et konkurrenceelement. For ser man på den samlede forskningsproduktion inden for dansk arkæologi er det jo ikke sådan, at universiteterne giver museerne baghjul. Dertil kommer, at den manglende adgang til E-ressourcer kan give anledning til tvivl og bekymring ved forskeransættelser på en af Kulturministeriets institutioner. Således har vi på Nationalmuseet oplevet, at nye forskere med undren har modtaget beskeden om, at de desværre ikke på det område vil få samme forhold, som de kender fra universitetsverdenen. I værste fald kan det få den konsekvens, at museerne går glip af en ønsket forskningskompetence. Ifølge Flemming Just, direktør for Sydvestjyske Museer og formand for Organisationen Danske Museer (ODM), har adgangen til E-ressourcer været et fokuspunkt for ODMs forskningsudvalg siden 2012. Denne adgang er bydende nødvendig, hvis lokalmuseerne skal kunne leve op til de krav til forskningsoutput, der stilles fra Slots- og Kulturstyrelsen. Efterhånden som flere på museerne har en ph.d. i bagagen, er der flere, der er vant til at have dette redskab til rådighed. Derfor *skal* der findes en fælles løsning inden for Kulturministeriets område faciliteret af Det Kongelige Bibliotek.

Men indtil der er fundet en holdbar løsning på den manglende adgang, må man som forsker sno sig. Måske arbejder man som censor og har derigennem universitetsadgang, eller også er der en ph.d.-stipendiat, som man lige kan få til at hente et par artikler. En museumsinspektør fra et jysk lokalmuseum formulerede det således, at en søgehistorik for ph.d.-stipendiaten i nabokontoret hurtigt ville vise to forskningsinteresser: stipendiatens eget og museumsinspektørens. En anden mulighed er at ty til familie, venner eller sit internationale netværk og spørge om hjælp. På Glyptoteket, fortæller forsknings- og samlingschef Rune Frederiksen, har biblioteket tegnet medlemskab af et forskningsbibliotek i London, hvilket har givet fem licenser til i det mindste nogle af de E-ressourcer, man har brug for på Glyptoteket. Men det er naturligvis langt fra alle, der har de samme muligheder for at "omgå" systemet. Alt i

alt er der tale om en særdeles uholdbar situation, hvis man gerne vil sikre, at vi får den bedst mulige forskning ud af museerne, de statslige såvel som de statsanerkendte.

For mit eget museums vedkommende kunne man hævde, at de forskere, som sidder i Prinsens Palæ, måske lige kunne overkomme at bevæge sig over i den Sorte Diamant og finde de artikler, som de måtte have brug for. For museets forskere i Brede er det dog knap så enkelt. Og hvis vi vender blikket mod de statsanerkendte museer, er situationen, at der kan være forholdsvis langt til et forskningsbibliotek, som har adgang til de rette E-ressourcer. En anden udfordring er så, at de museumsmedarbejdere rundt om i landet, som kan og ønsker at bruge tid på at forske, alt for ofte bliver indhentet af virkeligheden. For på lokalmuseerne er forskningen dét, som må lægges til side, når udgravninger og sagsbehandling stjæler tiden. Så selv hvis forskning er en del af arbejdsopgaven, kan det ende med, at forskningsproduktet ikke er så velresearchet, som det ville have været, hvis E-ressourcerne havde været umiddelbart tilgængelige.

Hvordan kommer vi problemet til livs?

Hvordan kan dette problem så løses? Indtil nu har den ligefremme løsning – at købe en licens – været langt uden for rækkevidde af institutionerne under Kulturministeriet. Det betyder også, at hvis der på et tidspunkt kan findes en samlet løsning, bør den komme oppefra: fra Slots- og Kulturstyrelsen eller Det Kongelige Bibliotek. Fra 2015 til 2017 gik netop Slots- og Kulturstyrelsen i samarbejde med Det Kongelige Bibliotek i gang med et pilotprojekt om adgang til elektroniske tidsskrifter og databaser for museumsforskere på de statslige og statsanerkendte museer. Den 8. november 2016 blev pilotprojektet i et samarbejde med Nationalmuseet og ODM's forskningsudvalg præsenteret for museumsverdenen. Her blev blandt andet beskrevet, hvilke artikelsamlinger, der var adgang til. Her stod *JSTOR Museums collection* for størstedelen med 2100 titler, foruden 9000 Open Access titler, der sandsynligvis var tilgængelige i forvejen. Der blev sat et system op, så forskerne kunne søge titler, og derefter se, om de havde direkte online adgang. Hvis der ikke var adgang, kunne man til en vis grad bestille en papirkopi til nærmeste bibliotek. Det er højst tænkeligt denne service, som Burchardt refererede til i sin kritik af Magisterbladets artikler. Projektet skulle køre til udgangen af 2017. Fra Nationalmuseets side spurgte

man forgæves Slots- og Kulturstyrelsen, som var projekt-ejer, hvilke konklusioner de var kommet frem til på baggrund af pilotprojektet. Ved informationsmødet i november 2016, var beskrivelsen af formålet med mødet *"...at brugerne bliver i stand til at udnytte mulighederne i pilotperioden, således at den permanente ordning, som skal etableres efter pilotperioden, bliver optimal for museumsansatte forskere."*

Som bekendt gik det ikke helt som forventet. Det viste sig efter afslutningen af projektet, at den medarbejder, som havde ansvaret for pilotprojektet, havde fået nyt arbejde, og at opgaven ikke umiddelbart var blevet løftet af andre. Ved henvendelser til Det Kongelige Bibliotek var beskeden, at man havde leveret en ydelse, men ikke haft del i selve overvågningen af forbruget, og derfor ikke kunne bidrage med nogen analyser. Projektet var velment og nødvendigt, men for Nationalmuseets vedkommende var konklusionen, at det forudbestemte udvalg af artikler, ikke på nogen måde understøttede alle de faglige områder, som museets forskere dækker, hvilket betød, at mange forskere havde vanskeligt ved at kunne gøre brug af tjenesten. Slots- og Kulturstyrelsen er siden internt begyndt at samle op på pilotprojektet og se på udfordringerne. Ønsket er at identificere, hvilke muligheder der ligger for fremtiden, for det står klart for dem, at adgangen til E-ressourcerne ses som højst problematisk inden for hele museumsområdet. Der er dog ikke meldt noget officielt ud om dette endnu. Som et led i dette, har man i Slots- og Kulturstyrelsen også taget fat på en videnopsamling gennem uformelle samtaler med relevante personer. Denne videnopsamling skulle meget gerne føre til fremskridt også på dette område.

En mulig løsning?

I midten af maj måned indgik Nationalmuseet og Det Kongelige Bibliotek i et samarbejde om endnu et pilotprojekt med henblik på at vurdere Nationalmuseets behov for adgang til E-ressourcer. Det nye pilotprojekt skal både vurdere, hvor stort et antal artikler, der hentes, samt hvilke tidsskrifter, der søges. Projektet er bygget således op, at Nationalmuseets medarbejdere via et lukket system i form af en online formular har mulighed for at bestille E-artikler, som så efterfølgende bliver sendt per e-mail til medarbejderen (normalt inden for 24 timer). Samtidig skal der samles op på ønsker, som ikke kan honoreres, således at der også

kommer et overblik over, om Nationalmuseet har brug for andre kilder end dem, som er potentielt tilgængelige fra Det Kongelige Bibliotek.

Der er flere årsager til, at pilotprojektet kom i stand netop nu. Ikke mindst skyldes det intensive drøftelser mellem vicedirektørerne på de to institutioner foranlediget af det vedvarende behov hos forskerne. Nationalmuseet gennemgik i 2018 en større forskningssudredning, hvor det nok engang stod klart, at den manglende adgang var et stort problem. En væsentlig årsag er dog også, at Det Kongelige Bibliotek i efteråret 2019 står over for implementeringen af et nyt bibliotekssystem, der vil kunne håndtere differentierede rettigheder og adgange til licensbelagt digitalt materiale. Ønsket fra Det Kongelige Bibliotek var oprindeligt at lave pilotprojektet inden opstart af implementeringen, hvorfor en oprindelig slutdato var sat til 15. oktober 2019, da medarbejderne efterfølgende skulle fokusere på implementeringen af det nye system. Efterfølgende har man dog vurderet, at det vil være mest hensigtsmæssigt, at lade det løbe videre. Det vil absolut være at foretrække, hvis man kan finde en permanent løsning, som pilotprojektet vil kunne løbe direkte over i ved afslutning. Det var også, hvad man forventede af Slots- og Kulturstyrelsens oprindelige pilotprojekt i 2016.

Det væsentlige spørgsmål for Nationalmuseet er nu, hvilken løsning, der bliver mulig på baggrund af de data, som det nye pilotprojekt genererer. Vil det nye

bibliotekssystem kunne håndtere en passende licensløsning, så forskerne selv kan hente artikler online, hvilket klart vil være at foretrække. Eller vil det vise sig, at en form for artikelservice bliver vejen frem? Det Kongelige Bibliotek vil også selv drage erfaringer af pilotprojektet med Nationalmuseet, da de går med tanker om i fremtiden at oprette en form for pay-per-view artikelservice, som vil kunne komme offentligheden til gode, hvis man ikke har andre muligheder for at indhente E-artikler.

Et andet spørgsmål er, om Slots- og Kulturstyrelsen, som den naturlige paraply over de statslige og statsanerkendte museer, vil kunne gå ind i et samarbejde med Det Kongelige Bibliotek og, blandt andet på baggrund af de erfaringer, som nu gøres, sikre en holdbar løsning. For de enkelte museer er udfordringen stor – selv for et af Nationalmuseets størrelse – men hvis samtlige brugere under Slots- og Kulturstyrelsen kunne ses som en enhed, sådan som Flemming Just foreslår, vil der være tale om kritisk masse på et helt andet niveau. Han nævner Hovedstadens Universitets-hospitaler, som et eksempel på decentrale enheder, der er gået sammen om at få én samlet fjernadgang til E-ressourcer hos Det Kongelige Bibliotek. Derfor er det overordentlig vigtigt, at Slots- og Kulturstyrelsen igen viser tegn på at gå seriøst ind i dette problem og ikke mindre vigtigt, at de kan investere i en ordentlig og tidssvarende permanent løsning.

Litteratur

Meyer, W.L. 2019a

Russisk pirat og en fysiker fra Harvard udfordrer stenrige tidsskriftforlag

Magisterbladet, nr. 2. 2019, s. 28-30

<https://www.magisterbladet.dk/magasinet/2019/magisterbladet-nr-2-2019/russisk-pirat-og-en-fysiker-fra-harvard-udfordrer-stenrige-tidsskriftsforlag>

Meyer, W.L. 2019b

Ét forlag tjener 65 millioner årligt på danske forskningsbiblioteker

Magisterbladet, nr. 2, 2019, s.31

<https://www.magisterbladet.dk/magasinet/2019/magisterbladet-nr-2-2019/%C3%A9t-forlag-tjener-65-millioner-aarligt-paa-danske-forsknings-biblioteker>

Burchardt, J. 2011

Arkæologiens udfordringer i forskning og forskningsformidling

Arkæologisk Forum, 24, s.2-8

Burchardt, J. 2019

Forskningspublicering fortjener en seriøs behandling

Magisterbladet, nr. 5, 2019

<https://www.magisterbladet.dk/magasinet/2019/magisterbladet-nr-5-2019/forskningspublicering-fortjener-en-serioes-behandling>

I Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldig-gøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Anna Beck (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Mette Palm
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris
Kamilla Majland

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:

Skibsvrag fra Køge. Ortomosaik af 2196 drone-fotos. © Museum Sydøstdanmark

Tryk og oplag:

Holbæk Museum trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

maj og november

Abonnement og løssalg private:

175,- kr. årligt (2 numre)

87,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr. 41
2019
Arkæologisk Forum